

De werkelijkheid van het verhaal. Naar een antropologie van het vertellen

W. van Peer

1. Het verhaal *in* en *over* de werkelijkheid

Verhalen worden verteld *in* de werkelijkheid. Tegelijkertijd gaan verhalen op de één of andere wijze *over* een werkelijkheid. Hoe die (echte of vermeende) werkelijkheden de inhoud van een verhaal bepalen en hoe omgekeerd een verhaal een werkelijkheid construeert, is een frequent weerkerend thema in zowel antropologie als literatuurwetenschap, door een veelheid aan methoden en heuristische onderzocht: inhoudsanalyse, hermeneutiek, exegese, psycho-analyse. Daarentegen wordt de vraag naar de wijze waarop verhalen *in* de werkelijkheid worden verteld, minder frequent aan de orde gesteld. Kennelijk gaan beide disciplines uit van de stilzwijgende aanname dat de relatie van een verhaal *tot* de werkelijkheid een centraler object van onderzoek vormt. De bestudering van concrete vertelactiviteiten wordt daarmee impliciet naar de periferie van wetenschappelijke activiteit verwezen. Deze eenzijdigheid wordt geïllustreerd door de relatieve verwaarlozing van produktie- en consumptievariabelen, die het (voort) bestaan van verhalen *in* de werkelijkheid reguleren. Zonder enige twijfel spelen bemiddelende instituties zoals uitgeverijen en hun distributiemogelijkheden, beleidsinstanties en het wetgevende apparaat, de technologische en economische mogelijkheden een belangrijke rol in de (on)beschikbaarheid van een verhaal. Omgekeerd spelen kennis- en motivatieprocessen aan de kant van de consument, zijn persoonlijkheidsstructuur en sociale bindingen eveneens een belangrijke rol in de wijze waarop deze de hem middels de tekst aangeboden werkelijkheid percipieert, interpreteert en evalueert. De antro-

pologie heeft zowel aan produktie- als consumptievariabelen aandacht geschonken, zeker in het concrete etnografische werk. Binnen het domein van de literatuurwetenschap hebben subdisciplines als de literatuursociologie en de receptietheorie zich respectievelijk met beide aspecten ingelaten. Dat alles neemt niet weg dat onze kennis van de wijze waarop een verhaal concreet *in* de werkelijkheid functioneert, tamelijk gebrekkig is. Mechanismen van canon-vorming (1), c.q. canon-verschuiving, worden nog steeds niet goed begrepen, evenmin als het probleem van de verschillen in waardering voor "hoge" en "lage" vormen van literatuur, of de rol die verhalen in alledaagse of institutionele situaties spelen in hun verhouding tot het literaire vorm- en waardensysteem. Het lijkt er dus op dat de in verhouding geringe aandacht voor de wijze waarop het verhaal *in* de werkelijkheid functioneert, resulteert in een kennisbestand waarin het te bestuderen object niet helemaal recht wordt gedaan.

In de volgende paragrafen zal een aantal aspecten van deze thematiek aan de orde worden gesteld om meer inzicht te verwerven in de fundamentele vraag waarom mensen verhalen vertellen en beluisteren.

2. Het verhaal als antropologische categorie

Het is natuurlijk gemakkelijk, te stellen dat het verhaal een universele menselijke categorie is net zoals taal, symbool, bewustzijn of het huilen. Maar klopt deze veronderstelling ook? Anders gezegd: is het vertellen, is het verhaal, een *valide* antropologische categorie? Gumbrecht (1980) - een literatuurwetenschapper - meent van wel, maar het is de vraag of deze stelling niet voorbarig is. In ieder geval stoot hier de literatuurwetenschap op haar grenzen - en is door de aard der zaak zelf op een discipline als de antropologie aangewezen. (Dit alleen al schijnt mij een grond voor samenwerking tussen de twee disciplines te zijn.) Antwoorden op een groot aantal voor de literatuurwetenschap onontkoombare vragen dienen door de antropologie te worden geleverd.

Ervan uitgaande dat de huidige stand van zaken in de geschiedwetenschap en in de antropologie het vermoeden lijkt te wettigen dat verhalen in ieder geval een uitermate wijde (zij het misschien niet universele) verbreiding kennen, bovendien vaststellend dat in de ontogenese van het menselijk individu het omgaan met verhalen eveneens in een pril stadium begint (althans t.a.v. het aanvangsmoment van de taalontwikkeling, die voor het vertellen een noodzakelijke - maar niet voldoende - voorwaarde vormt) kan men wellicht stellen dat het produceren, bewaren en doorgeven van verhalen een quasi-universeel kenmerk van menselijke culturen vormt. Het is in deze *zwakke* vorm dat het verhaal als een antropologische categorie getypeerd kan worden. Voor een sterkere hypothese ontbreken op dit ogenblik de noodzakelijke empirische gegevens, al moet daarbij worden opgemerkt dat tenminste één gerenommeerde antropoloog deze sterkere versie bevestigend onderschrijft: "Societies around the world know 'stories' and acknowledge this genre within their midst" (Heath 1985: p.13).

Binnen de hier geschetste beperking wil ik enkele beschouwingen wijden aan de vraag wat de functionele grondslag is van het verhaal als quasi-universele categorie in menselijke culturen. Dit is een materie waar vanuit de literatuurwetenschap relatief weinig aandacht aan is geschonken. Heel wat aandacht is besteed aan de specifieke karakteristieken en aan het eigene van elk verhaal of van iedere auteur afzonderlijk. Ook zijn er aanzetten tot een morfologie van verhalen, waarvan Propp als één van de grondleggers kan worden genoemd. Er is echter weinig bekend over wat *al* deze verhalen kenmerkt. De narratologie is op dit punt het verst gevorderd en is er zeker in geslaagd een aantal typische structuurkenmerken van verhalen te beschrijven en te isoleren. Wat echter in de narratologie en in aanverwante gebieden van de literatuurwetenschap tot op heden nauwelijks aan de orde is geweest, is de vraag naar het *waarom* van al die verhalen. Ook de psycho-analytische benadering geeft op deze vraag geen afdoend antwoord. Weliswaar pretendeert deze benadering de motiverende dynamiek van het verschijnsel "ver-

haal" bloot te leggen, maar er rijzen daarbij niet onaanzienlijke validiteitsproblemen. (Sterker nog: de empirische observaties die aan psychoanalytische verklaringsmodellen voor het lezen van verhalen steun zouden kunnen geven, zijn niet eens systematisch geïnterpreteerd.) De functionaliteit van het verhaal wordt nog het sterkst gethematiseerd in de literatuursociologie, voorzover deze althans niet blijft steken in naïef-realistische "afbeeldingstheorieën" en de relatie tussen verhaal en werkelijkheid als een dialectische relatie wil begrijpen en bestuderen. Ook vanuit de meer recente receptietheorie zijn hoopvolle perspectieven op een functionele bestudering van het verhaal te verwachten.

De antropologie en de etnografie (tot op zekere hoogte ook de folklore) hebben zich in mindere mate aan dit vraagstuk van de functionaliteit kunnen onttrekken, deels omdat dergelijke vraagstukken in deze disciplines veel minder makkelijk onder het kleed kunnen worden geveegd, deels wellicht ook omdat in de antropologie vanuit functionalistisch perspectief belangrijke aanzetten tot theorievorming zijn gegeven; men denke in dit verband uiteraard aan Malinowski's *Scientific Theory of Culture* (1944), een benadering die niet de aandacht van latere denkers uit het vak heeft gekregen die ze wellicht verdient. Toch moet worden vastgesteld dat ook in de antropologie de functies van het verhaal nauwelijks theoretisch behandeld zijn. Antropologen hebben grote zorg aan de dag gelegd voor de enorme verscheidenheid aan verhalen, maar relatief weinig aandacht besteed aan wat deze verhalen gemeenschappelijk hebben.

Hoe moeten we ons dergelijke algemene functies van verhalen voorstellen? Als één enkele functie, als meerdere functies die naast elkaar bestaan, of als clusters van functies? Als dat laatste het geval is - wat waarschijnlijk is gezien de ook elders veelvuldig geconstateerde complexiteit van menselijke culturele artefacten - hoe zijn dergelijke clusters van functies dan te begrijpen? Als samenhangen waarin alle deel-functies nagenoeg

gelijkwaardig optreden of waarin een bepaalde structuur van dominantie kan worden aangebracht? En hoe is een dergelijke structuur dan te beschrijven? Hiërarchisch? Taxonomisch? Vragen genoeg dus, waarop helaas nog geen sluitende antwoorden kunnen worden gegeven.

3. Structuur van verhaal en werkelijkheid

Een eerste punt waarop de poging om de functies van verhalen althans ten dele te beschrijven, kan aangrijpen, ligt in de *structuur* van het verhaal. Ten grondslag aan het verhaal ligt een (serie van) gebeurtenis(sen). Hegel (1840: p.114) heeft in zijn geschiedenisfilosofie als eerste op de dubbelzinnigheid van de term "Geschichte" gewezen: zowel de *gebeurtenissen* die zich hebben voorgedaan (in een echte of mogelijke wereld - dat is voor onze probleemstelling hier verder van weinig belang) als het *verhaal* dat (door middel van symbolen - menselijke taal, tekeningen, film -) over deze gebeurtenissen wordt verteld. Het Nederlands kent dezelfde ambiguïteit met betrekking tot het woord "geschiedenis". Het verhaal is een op symbolische wijze weergegeven geschiedenis, die als een serie toestanden, gebeurtenissen en handelingen kan worden opgevat. (Zoals we zullen zien, spelen vooral deze laatste daarbij een prominente rol.)

Deze structurele verwevenheid van verhaal en geschiedenis biedt een eerste mogelijkheid om een inzicht in de functionaliteit van verhalen te ontwikkelen. Het verhaal draagt, krachtens zijn structurele kenmerken, de intrinsieke mogelijkheid in zich om gebeurtenissen uit de werkelijkheid te *bewaren*. Met andere woorden, een eerste, nog zeer algemene functie van het verhaal ligt in het bewaren van kennis van geschiedenissen. In die zin zijn de *Historiae Francorum* van Gregorius van Tours, Tacitus' *Historiae*, de *Mémoires* van Philippe de Comynnes, of de *Chronographia* van Michael Psellus als "verhaal" te beschouwen, net als de *Edda's* trouwens.

Wie deze voorbeelden nauwkeuriger op hun inhoud analyseert, komt al gauw tot het inzicht dat de meeste gebeurtenissen erin zich rondom *personen* concentreren: koningen en keizers, verraders en samenzweerders, helden en strijders. Bovendien gaat het in deze verhalen niet zozeer om de persoon op zich, maar om hun daden. Zelfs zich als "biografie" presenterende verhalen als Einhardt's *Via Caroli* geven veeleer een verslag van de wederwaardigheden van hun personage dan een beschrijving van hun uiterlijk of karakter. Uit dit gegeven laat zich een nauwere omschrijving van verhaalfuncties distilleren. Het kenmerkende element waarin de kennis-bewarende functie van verhalen zich uit, betreft de *handelingen* van mensen. De geschiedenissen die middels verhalen worden bewaard, zijn op één welbepaald criterium geselecteerd: dat van hun handelingsbetrokkenheid. Dit criterium geldt evenzeer voor de in het alledaagse leven (veelal mondeling) geproduceerde verhalen: ook daarin vinden geschiedenissen hun neerslag, maar weer slechts in zoverre deze betrekking hebben op menselijke handelingen. Het vertellen, zowel in zijn alledaagse als in zijn historische variant, kan dan ook gezien worden als een poging om kennis omtrent het menselijke handelingsrepertorium te bewaren en aan telkens nieuwe individuen door te geven. Het resultaat daarvan is de *toegankelijkheid* van ervaringen voor de leden van een samenleving. Ehlich (1980: p.20) beschrijft de functie van verhalen dan ook als het overdraagbaar maken van ervaringen, een standpunt dat al bij Benjamin (1961: p.409) te vinden is: vertellen als "das Vermögen, Erfahrungen auszutauschen". Zonder de mogelijkheid tot een dergelijke overdracht blijft een cultuur aangewezen op de particuliere ervaringen van individuen. De beschikbaarheid van het verhaal maakt daarentegen kennis van supra-individuele ervaringen mogelijk, en daardoor ook de vorming van groeps-kennis. Verhalen leveren daardoor een niet geringe bijdrage aan de ontwikkeling van een grotere mate van cohesie en solidariteit tussen de leden van een groep (2).

Het is wellicht nuttig, er in dit kader op te wijzen dat het verhaal niet de enige mogelijkheid

ter kennisbewaring binnen een cultuur biedt. Veel-
eer is het verhaal één subtype binnen de meer al-
gemene categorie *tekst*. Van teksten kan worden
gezegd dat ze primair kennis-bewarend werken in
een cultuur; verhalen werken kennis-bewarend met
betrekking tot één specifiek kennis-domein, dat
van de menselijke *ervaring*. (Zie, voor dit tekst-
begrip, Ehlich 1984a, Van Peer 1986b.) Deze type-
ring vraagt om een nadere toelichting omtrent de
linguïstische aard van het verhaal en de mogelijk-
heden die zich van daaruit aandienen ter conser-
vering en distribuering van kennis over het men-
selijk handelen.

4. Het linguïstische karakter van het verhaal

Verhalen worden *verteld*. Het oudste en meest ver-
spreide medium waarin dit vertellen plaatsvindt,
is de menselijke *taal*. (In wat volgt wordt niet
ingegaan op andere media die eveneens, zij het
vaak in meer metaforische zin, over de mogelijk-
heid tot het presenteren van een narratieve
structuur beschikken.) De taal biedt eigen speci-
fieke mogelijkheden tot het vertellen van een
verhaal, maar legt er tegelijkertijd beperkingen
aan op. Bekijken we enkele van de karakteristieke
kenmerken die zich van daaruit voor de verhaal-
structuur hebben ontwikkeld.

- a. Het verhaal is beperkt in tijdsduur, en dus
in lengte. Die duur kan aanzienlijk variëren,
maar ook het langste verhaal moet op een be-
paald moment afgesloten worden.
- b. Uit deze beperking volgt een elementair gege-
ven voor de verhaalstructuur: het verhaal heeft
een begin en een einde. Hoe triviaal een der-
gelijke vaststelling ook mag lijken, ze heeft
belangrijke gevolgen, ook voor de verhaalinhoud.
Concreet betekent dit dat, zoals door Hegel
(1835: p.284) werd opgemerkt, een verhaal nood-
zakelijkerwijs *in medias res* moet beginnen.
Elke (begin)handeling in een verhaal is immers
zelf het (partiële) resultaat van andere han-
delingen waarmee ze intrinsiek verbonden is.
Het weergeven van deze schier eindeloze keten

van onderling verbonden handelingen is voor de verteller niet mogelijk. Er moet dus een keuze worden gemaakt en de verteller gaat ervan uit dat de lezer/luisteraar zélf de noodzakelijke elementen uit de vóór- (eventueel ook na-)geschiedenis kan (re)construeren.

- c. Maar ook in het verhaal zelf dienen voortdurend onvermijdelijke selecties te worden gemaakt. Niet alle handelingen van de personages kunnen even gedetailleerd beschreven worden. Een zin als "Zij rookte een sigaret" is slechts een (conventionele) aanduiding voor een hele serie van met elkaar verbonden handelingen. Een verteller kan verkiezen om deze conventionele aanduiding met de weergave van detailhandelingen uit te breiden, maar hij kan het ook bij een minimale vermelding laten. (En uiteraard kan hij ze ook weglaten.) De verteller moet dus principieel kiezen voor een bepaalde graad van precisie waarmee hij de handelingen van de personages wil weergeven.
- d. Deze drie structuurkenmerken zijn te interpreteren in het licht van de in de vorige paragraaf besproken functie van het verhaal. Hun belangrijkste eigenschap is de mogelijkheid om het verhaal vanuit een centraal gezichtspunt te vertellen. De selectie van handelingen t.b.v. het verhaal en de keuzemogelijkheden in termen van graad van precisie waarmee de geselecteerde handelingen worden weergegeven, laten de verteller toe een bepaalde visie op het handelingsverloop te presenteren (of te impliceren). Zonder een dergelijke focus dreigt een verhaal zijn functie voorbij te schieten. Immers, de overdracht van kennis (omtrent het handelen) is slechts mogelijk wanneer de totaliteit van alle verhaalelementen door de lezer/luisteraar te overzien is. Dit vergt een selectie en ordening van de stof; die compositie-eis vindt zijn uitdrukking in een aantal basiseigenschappen waaraan de verhaalstructuur moet voldoen, wil er überhaupt van een verhaal sprake zijn.
- e. Uit de eerste drie structuurkenmerken volgt

eveneens dat een verhaal in de regel uit meerdere zinnen bestaat. Dit wil niet zeggen dat verhalen van één zin niet zouden kunnen voorkomen, maar wel dat zulke gevallen geenszins beantwoorden aan de standaard van de verhaalvorm.

- f. Wel dient te worden ingezien dat ook beneden de zinsgrens talige vormen bestaan die zich méér dan andere lenen tot de overdracht van menselijke kennis. De vorm bij uitstek hier toe is de *assertie* (3). Een verhaal bestaat dan ook grotendeels als een keten van asserties. De *proposities* van deze asserties refereren in het algemeen aan de handelingen van verhaalpersonages; voor andere propositionele inhouden van het verhaal, zie Van Peer (1985). De *predikaten* van deze proposities hebben in de regel betrekking op het verleden en zijn daarom syntactisch veelal gemarkeerd door de verleden tijd van het werkwoord; voor een verdere bespreking van predikaten in de verhaalstructuur, zie Carter (1984).
- g. Wat de ordeningsprincipes die de keten van asserties beheersen betreft, kunnen minimaal twee van dergelijke principes worden aangewezen. In de eerste plaats dient er sprake te zijn van propositionele *coherentie*. Tussen de verschillende asserties moeten relaties van betekenis-samenhang bestaan, wil er van een verhaal sprake zijn.
- h. Een tweede belangrijk ordeningsprincipe dat de verschillende verhaal-asserties structureert, is de tijd. Binnen de beperking (zie a) verloopt de tijd wezenlijk lineair in het verhaal, echter niet zonder dat daarop uitzonderingen mogelijk zijn. Dat betekent dat het verhaal in principe gekenmerkt is door een dubbele tijdsstructuur. Enerzijds is er de tijd van de geschiedenis, anderzijds de tijd nodig om het verhaal te vertellen. Tussen deze twee is per definitie geen isochronie; zelfs in de meest eenvoudige lineaire tijdsstructuur van een verhaal vallen verteltijd en vertelde tijd nog niet samen.

- i. Hieruit volgt dat het vertellen een complexe vorm van taalgebruik is, die zich niet rechtstreeks uit de geschiedenis zoals deze zich in de werkelijkheid heeft voorgedaan, laat afleiden. Het vertellen veronderstelt integendeel een actieve ingreep en ordening t.o.v. de werkelijkheid. Dergelijke compositorische vaardigheden vereisen een zekere mate van linguïstische gevoeligheid en vindingrijkheid. De verteller is degene die deze verantwoordelijkheid op zich neemt. Er treedt dus een vorm van arbeidsverdeling op, waarbij de luisteraar/lezer de door de verteller opgenomen verantwoordelijkheid vergeeft door luisterbereidheid, eventueel ook door waardering.

De linguïstische kenmerken van verhalen die in het voorgaande beschreven werden zeggen nog weinig over de aanleiding voor het vertellen. Omdat die aanleiding ons verder inzicht kan verschaffen in de preciese situering van het verhaal *in* de sociale werkelijkheid, wordt daarop in de volgende paragraaf nader ingegaan.

5. Verhaal en wederkerigheid

De vraag die hier aan de orde is, kan als volgt worden geformuleerd. Vanwaar die bereidheid van de verteller om ervaringen toegankelijk te maken? En vanwaar die belangstelling die ons kennelijk allen drijft tot het kennismaken van die vertelde ervaringen? De vertelstructuren zoals die in de vorige paragraaf werden beschreven vragen voor de beheersing ervan in ieder geval een inspanning van alle betrokkenen. Nochtans valt deze inspanning hen niet zwaar. Integendeel, alles lijkt erop te wijzen dat zij ze met vreugde leveren en dat het proces hun bovendien genoeg verschaft. De grondslag van deze interesse ligt m.i. in wat Plessner (1978) de wederkerigheid noemt. Het verhaal onttrekt, door zijn structuur en functie, de immanentie die aan de eigen subjectieve ervaring en beleving eigen is. De tot verhaal geworden geschiedenis objectificeert en structureert de ervaring. Deze is nu uit deze werkelijkheid "los-

geweekt", daardoor overdraagbaar en voor ieder die dat wil toegankelijk gemaakt. Vandaar ook de grotendeels stabiliserende en de sterk socialiserende werking van verhalen.

Als inwisselbaar taalbouwsel geeft het verhaal echter een specifieke structuur aan de wederkerigheid. In het vertellen van een verhaal treedt een rolverdeling op: de één is verteller, de ander(en) toehoorder(s). Daarbij wordt het gewone beurtwisselingssysteem even opgeheven: de verteller vertelt, de toehoorder luistert (of leest). Maar dit perspectief is zelf wederkerig. De toehoorder kan steeds verteller worden, en de verteller toehoorder. Het verhaal wordt daardoor tot instrument ter exploratie van beider werkelijkheidsbeleving. Deze wederkerigheid van verteller en luisteraar/lezer vergt een betrokkenheid bij beider werkelijkheid in het verhaal. Deze betrokkenheid legt verregaande beperkingen op aan de inhoud van het verhaal. Wil de verteller bereiken dat de toehoorder de genoemde wederkerigheid middels het verhaal kan realiseren, dan zal een minimale graad van herkenbaarheid gegarandeerd moeten zijn. Omgekeerd mag de verteller ervan uitgaan dat de luisteraar zich zal inspannen om met behulp van de eigen kennis van de werkelijkheid deze herkenbaarheid in het verhaal ook te ontdekken. Het kennismaken van verhalen uit een andere dan de eigen cultuur, of uit andere historische perioden wordt door deze in verhouding geringere herkenbaarheid bemoeilijkt (en vraagt daardoor van de luisteraar/lezer veelal een grotere mentale inspanning).

Toch is deze herkenbaarheid niet voldoende. Ze herbergt namelijk het gevaar in zich, dat de herkenbaarheid zo groot wordt dat het verhaal voor de luisteraar/lezer geen enkele nieuws waarde meer heeft. Afgezien van de vraag of een dergelijk extreem kan worden bereikt (wat onwaarschijnlijk is, gezien het linguïstische karakter van het verhaal; vergelijk paragraaf 4) betreft het hier een gevaar waar elke verteller voor op zijn hoede moet zijn. Vandaar dat naast herkenbaarheid een tweede pragmatisch principe in acht moet worden

genomen, namelijk dat van verrassing. De luisteraar/lezer wil, naast herkenbaarheid ook iets nieuws beleven en de verteller weet dat hij daartoe onverwachte, normdoorbreekende of afwijkende elementen moet introduceren. Van de verteller eist dit vindingrijkheid. Vandaar dat dit aspect ook met de creatieve functies van literatuur kan worden verbonden; zie daarover Peckham (1965) (4).

6. Recapitulatie en herformulering

Vatten we het voorgaande samen. De status die verhalen *in* de werkelijkheid innemen, ontlenen ze voor een deel aan hun mogelijkheden om *over* die werkelijkheid relevant geachte kennis, in het bijzonder omtrent handelingspotenties en -beperkingen, te bewaren en over te dragen. In zoverre is de aandacht voor inhoudelijke verhaalaspecten, waarvan in paragraaf 1 sprake was, te begrijpen. Tegelijkertijd echter kunnen deze inhoudelijke aspecten slechts functioneren als de deelnemers aan het vertelproces elkaars vooronderstellingen ten aanzien van het functioneren van het verhaal *in* die werkelijkheid delen. Zima's (1978) kritiek op de eenzijdigheid van (zelfs sociologische) inhoudsanalyses van literaire werken is op dit punt dan ook zeer toepasselijk.

Uit een korte analyse van (ook linguïstische) structuurkenmerken van verhalen kon een functiebestemming worden afgeleid, die belangrijke verschillen tussen verbale structuur en handelingsstructuur aan het licht bracht; zie hierover verder Ehlich (1984b). Met name bleek daaruit een bijzondere en heel eigen complexiteit van de verhaalstructuur: selectie en afgrenzing, ordening en concentratie gaan samen met kennis van deze structurelementen én van de vooronderstellingen waarop deze berusten bij zowel verteller als geadresseerde. Deze kenmerken dienen twee doelen: enerzijds het verankeren van het verhaal in het sociale handelen, waarbij de wederkerigheid tussen verteller en publiek de deelnemers dwingt tot een evenwicht tussen herkenbaarheid en verrassing. Anderzijds maken ze het mogelijk dat het verhaal

zijn primaire functies van kennisbewaring en -overdracht adequaat kan vervullen.

Dát verhalen een dergelijke documentaire functie vervullen, kan moeilijk worden ontkend. In feite vindt de geschiedwetenschap in narratieve documenten haar oudste wortels. Walter Benjamin (1961: p.416) noemt in zijn *Illuminationen* dan ook niet toevallig Herodotos, tevens de grondlegger van de geschiedwetenschap, "der erste Erzähler". Evenmin is het toeval te noemen dat in een aantal Europese talen de term "verhaal" etymologisch op het Griekse woord *histor* (rechter/getuige) teruggaat; men denke aan het Franse "histoire", het Engelse "story", het Italiaanse "storia"; het Duitse "Geschichte" kwam reeds ter sprake. Overigens is het in dit verband niet onbelangrijk, op te merken dat ook in de huidige geschiedwetenschap het verhaal nog een aanzienlijke theoretische status bekleedt, met name in de kritische geschiedenisfilosofie van het *narrativisme*, met vertegenwoordigers als M.White (1965) en A.C.Danto (1968), waarvan de laatste trouwens ook weer een aantal literatuurwetenschappers heeft geïnspireerd. Voor een verband tussen geschiedenis en literatuur, zie Schulze & Wetzels (1983).

7. De werkelijkheid van het literaire verhaal

Het kan evenmin worden ontkend dat ook literaire verhalen (in de alledaagse betekenis van het woord) kennis kunnen verschaffen en ervaringen overdraagbaar maken. Ongetwijfeld verschaft *Ulysses* informatie over het twintigste-eeuwse Dublin, net zoals de *Odysee* kennis over het antieke Hellas verschaft. Grimm's en Perrault's sprookjesverzamelingen confronteren, net als Dickens' *Great Expectations* of Balzac's *Comédie Humaine*, de lezer met ervaringen van andere menselijke personages, ervaringen die daardoor voor de lezer toegankelijk worden. Toch kan de vraag worden gesteld of deze functie-bestemming recht doet aan het literaire verhaal. Immers, de kennis die daarin verschaft wordt, is - vanuit het literaire werk zelf bekeken - vaak perifeer van karakter, en de ervaringen die

erin worden opgevoerd, zijn vaak ook op andere wijze ter kennis te nemen: de objectieve ellende van Pip in *Great Expectations* is ook uit een historiografisch werk over sociaal-economische toestanden in het negentiende-eeuwse Engeland af te lezen. Kennelijk is er een andere motivering om een literair werk te lezen dan alleen maar het kennisnemen van feiten of ervaringen. Ik zou deze motivering dan ook als een zeer algemene, en nog ongespecificeerde functie van verhalen willen bestempelen.

Klotz (1982) heeft erop gewezen dat in een aantal belangrijke meesterwerken van verhalende literatuur uit verschillende culturen een "dieper"liggende functie kan worden aangewezen. Het centrale thema daarin noemt hij het thema van de redding: "Es geht allemal um den Kopf des Einzelnen oder um den Fortbestand lebenswichtiger Verhältnisse von überprivatem Rang" (p.331). Voorbeelden die daarbij onmiddellijk in het oog springen zijn de verhalenverzamelingen van *1001 Nacht* of Boccaccio's *Decamerone*: in beide gevallen ontsnappen de vertellers van de verhalen letterlijk aan de dood door te vertellen. Sheherazade weet 1001 nachten lang de dood af te weren door haar kunstig geconstrueerde verhalen. De zeven adellijke jonkvrouwen en de drie adellijke jongemannen die in de heuvels rond Florence elkaar om beurten hun verhalen vertellen, ontsnappen zo aan de verraaderlijke en gevreesde pest-epidemie. De redding van de vertellers en hun publiek is in deze gevallen duidelijk aanwijsbaar. De lezer ervaart, al lezend, deze redding zelf mee, en wordt op die manier deelgenoot van de personages in hun overwinning op de hen bedreigende gevaren en catastrofen. Dit geeft de lezer psychische voldoening en garandeert tegelijk de sociale relevantie van het verhaal als apologie voor strategieën van menselijk handelen die door het verhaal worden gehonoreerd (want resulterend in de "redding"). Het is niet moeilijk om van deze functie van verhalen talloze andere voorbeelden te geven. Ook de eerder in deze paragraaf genoemde literaire werken illustreren het reddings-principe. Bovendien is een aanzienlijk aantal subgenres van ver-

halen op dit reddings-principe gebouwd: de detective, de avonturenroman, het toversprookje en verschillende vormen van triviale romances. Uiteindelijk worden de personae in al deze verhalen gered, althans de "goeden".

Moeilijker wordt het echter bij verhalen die dit reddings-principe veel minder duidelijk thematiseren. Een goed voorbeeld hiervan vormen Chaucer's *Canterbury Tales*. De inhoud ervan is voldoende bekend: een groep pelgrims, op weg van Londen naar Canterbury, vertelt elkaar, als tijdverdrijf, beurtelings verhalen. Deze zijn, net als de menselijke typen in de *Tales*, divers van karakter en toon, alsook van kwaliteit. Zo te zien is er weinig aanleiding om in dit verband van "redding" in het verhaal te spreken. Toch blijkt, bij nader toezien, dat ook hier aanwijzingen ter bevestiging van Klotz' opvatting te vinden zijn. De structuur van de *Canterbury Tales* vraagt in dit verband om twee analyses: die van de afzonderlijke, door ieder van de pelgrims geproduceerde verhalen en die van het raamverhaal in zijn geheel. Het is hier uiteraard niet de plaats om uitgebreid op dit werk in te gaan; enkele opmerkingen over het reddingsaspect moeten daarom volstaan. Wat betreft de raamvertelling als geheel wordt door de herbergier een wedstrijdelement geïntroduceerd: hijzelf zal de verhalen van de pelgrims op hun kwaliteit beoordelen. Elk van de pelgrims staat daardoor bloot aan de gevaren die een dergelijke beoordeling met zich mee kan brengen. Bovendien is er een materieel voordeel aan verbonden:

And which of yow that bereth him best of alle,
That is to seyn, that telleth in this cas
Tales of best sentence and most solas,
Shal have a soper at our aller cost

(vers 796-799)

Dat de macht van de herbergier niet slechts in potentie een reële dreiging voor de pelgrims inhoudt, blijkt onder meer aan het einde van *The Pardoner's Tale*, waar de Pardoner flink op zijn nummer wordt gezet. Dit standje bevestigt niet alleen het gezag van de waard, tegelijk "redt"

het de pelgrims ook van het oneigenlijke gebruik dat de Pardoner van het door hem vertelde verhaal wil maken, namelijk om relikwieën te verkopen. Maar ook de inhoud van *dít* verhaal zelf thematiseert een vorm van redding. Om te beginnen zijn er de drie rovers die de mensheid van de dood willen redden, door de dood zelf om te brengen. Het verhaal neemt echter een andere wending, en de redding is niet voor de rovers, maar voor de stand van zaken in de werkelijkheid, waardoor de dood haar normale plaats weer inneemt. Daardoor wordt een dubbele redding bewerkstelligd. In de eerste plaats wordt de moraal gered: de rovers worden voor hun misdaad gestraft. Tegelijkertijd echter wordt de bestaande (voor de middeleeuwer: door God ingestelde) werkelijkheid bevestigd: een wereld waarin geen dood meer zou zijn, roept onoverzienbare problemen op, waarvan we, zo wil Chaucer's verhaal ons laten geloven, thans gered zijn.

Uiteraard betreft deze analyse slechts één van de vele verhalen uit de *Canterbury Tales*. Een vollediger onderzoek van alle verhalen zou aan het licht kunnen brengen of er voldoende grond is om de voorgestelde suggestie te kunnen accepteren. Het is mijn overtuiging dat zulks mogelijk is, maar de plaats ontbreekt hier voor een uitgebreide bewijsvoering. Een dergelijke onderneming zou overigens alleen uitsluitsel geven over de status van redding in *Chaucer's* verhaal. Voor een adequater fundering is een groter onderzoek van zo mogelijk een representatief corpus van literaire verhalen uit verschillende culturen en uit verschillende historische perioden onontbeerlijk. Een dergelijk onderzoek is echter niet zonder problemen. Het is wellicht goed om, bij wijze van anticipatie, op enkele van deze problemen in te gaan.

8. Enkele methodologische problemen

Het samenstellen van een evenwichtig corpus verhalende teksten is op zichzelf niet probleemloos, maar wellicht nog oplosbaar. Moeilijker wordt het echter wanneer men daarbij ook canonische kwesties

wil betrekken. Dienen in het corpus uitsluitend verhalen te worden opgenomen die een onbetwistbare plaats in de canon van de betreffende cultuur innemen? Zo ja, dan rijzen weer allerlei vragen naar de samenstelling van de canon. Zo nee, welke niet-canonische teksten kunnen dan worden opgenomen en welke criteria hanteert men daarbij? Bovendien is het denkbaar dat de hypothese met betrekking tot de "redding" juist opgaat voor die teksten die het best bestand lijken tegen de tand des tijds. Dit zou een herformulering betekenen van het oorspronkelijke standpunt, en wel in de volgende zin: naarmate een verhaal de redding op een voor de betreffende cultuur pregnanter wijze thematiseert, c.q. symboliseert, heeft het verhaal meer overlevingskansen in die cultuur. Analyse van de canon van diverse culturen en vergelijking met hun niet-canonische literatuur zou zulks aan het licht kunnen brengen.

Daarbij doet zich echter een ander en ernstiger probleem voor, namelijk de vraag hoe een dergelijke analyse dient te verlopen. Wat moet men bijvoorbeeld met verhalen die bij een eerste lezing het reddings-aspect niet lijken te behandelen? Falsifiëren dergelijke cases de hypothese? Of is het thema redding wellicht op een minder directe wijze onder de oppervlakte aanwezig en dient daarom op een dieper niveau te worden geïnterpreteerd? Men stuit hier op een fundamentele moeilijkheid van de interpretatie: de vorm waarin het verhaal verschijnt, is vaak geen directe uiting van een functie, maar bemiddelt deze op een complexe en dynamische wijze. Anders gezegd: de "oppervlakte"-structuur waarin het verhaal zich manifesteert, vertoont geen één-op-één relatie met de "diepte"-structuur (de sociaal-culturele functies die het verhaal vervult). Elke formulering van een algemene functie van het verhaal is daardoor noodzakelijkerwijze het resultaat van een interpretatief proces, met alle moeilijkheden die een dergelijke hermeneutische situatie genereert. In ieder geval zet het denken over een antropologische of kennis-sociologische functie van het verhaal zich tegen elke reductionistische operationalisering ervan: "fundamentele noties onttrekken zich aan empirisch onderzoek" (Kloos 1984: p.45).

Bovendien moet worden opgemerkt dat het hierbij nog steeds gaat om wat verhalen *over* de werkelijkheid melden. Een functionalistische interpretatie pretendeert eveneens uitspraken te (kunnen) doen over de wijze waarop de bedoelde redding ook *in* de werkelijkheid van het vertellen (en het verteld worden) wordt ervaren. Receptie-theoretisch, c.q. discourse-analytisch werk zou daarom het corpus-onderzoek moeten complementeren. Aanzetten daartoe zijn onder meer te vinden in Labov & Waletzky (1967), Ehlich (1980), Quasthoff (1980).

De methodologische problemen waarvan in het voorafgaande sprake was, kunnen wellicht nog duidelijker worden geïllustreerd aan de hand van verhalen die de notie van redding op de helling lijken te zetten. Wat te denken van bijvoorbeeld Kafka's *Prozess*, Camus' *L'étranger*, of Goethe's *Die Leiden des jungen Werther*; werken waarin de hoofdpersoon ten onder gaat? Kan men met recht volhouden dat het hierin nog om "redding" draait? Weliswaar zou men in het eerste en laatste voorbeeld nog van een meer indirecte vorm van redding kunnen spreken; bij Kafka ontsnapt Joseph K. door zijn dood aan de hem in hun wurgende greep gevangen houdende gulzige instituties, bij Goethe brengt Werther's zelfdoding uiteindelijk redding van de existentiële verscheurdheid die door zijn liefde voor Lotte continu werd gevoed en versterkt. Een dergelijke indirecte interpretatie laat zich echter veel minder makkelijk in Camus' werk uitvoeren. Bovendien kan dit op zijn beurt met andere tegenvoorbeelden worden uitgebreid. Zo gaat ook Roeland in het *Chanson de Roland* ten onder zonder dat er van enige persoonlijke of supra-individuele redding sprake is. De conclusie lijkt dan ook gewettigd dat een aantal belangrijke werken uit de westerse epische traditie juist het tegendeel van de redding, namelijk de ondergang thematiseert. Hoe valt dit te rijmen met de hier eerder genoemde functie van het literaire verhaal? Ik wil aan dit belangrijke en moeilijke probleem enige aandacht besteden, echter niet nadat eerst nog een ander netelig probleem aan onze inventaris wordt toegevoegd.

Meer nog dan met individuele afzonderlijke verhalen is een dergelijke discussie gebaat bij meer generaliseerbare gevallen. Vandaar dat we in wat volgt de aandacht kort richten op een bepaald verhaal-subgenre, namelijk op wat ik maar gemakshalve het "verklarende" verhaal noem. Het betreft in dit geval verhalen waarvan de inhoud een actuele stand van zaken in de werkelijkheid verklaart. Scheppingsmythen zijn daarvan een duidelijk voorbeeld, maar ook etiologische sagen, die een bepaalde eigenaardigheid in het landschap, zoals een getuigeheuvel, een gespleten rots of iets dergelijks verklaren. In deze verhalen treden antropomorfe agentes op, zoals goden, halfgoden, helden, voorouders, geesten, die weliswaar handelen in de verhaal-werkelijkheid, maar die toch niet op de kenmerkende wijze op "redding" afsteveneren. Het resultaat van hun handelen is meestal nog tastbaar in de empirie aanwezig en daar lijkt het hele verhaal op gericht te zijn. Er wordt in die verhalen wel kennis omtrent handelingsmogelijkheden besproken, maar die lijkt in een aanzienlijk aantal van deze verhalen toch eerder incidenteel of perifeer van karakter ten aanzien van de centrale betekenis. En in ieder geval is het onmiskenbaar dat ook in deze verhalen elke centrale verwijzing naar een vorm van redding volstrekt achterwege blijft. Dit gegeven vraagt om een nadere problematisering.

9. "Het scheidt genoeg van ontbering te horen" (Euripides)

Verhalen gaan *over* een werkelijkheid, zoals aan het begin van dit artikel werd betoogd. Om dat te kunnen, dienen ze echter de herkenbaarheid van die werkelijkheid te garanderen. Tegelijkertijd, zo werd eveneens betoogd, is het verhaal niet die werkelijkheid zelf. De verteller moet zijn publiek zowel meer als minder bieden dan de werkelijke geschiedenis: minder doordat hij uit de veelheid en complexiteit van de werkelijkheid een selectie moet maken, meer doordat hij het gebeurde van een nieuwe structuur moet voorzien. Enerzijds kan hij dat door gebruikmaking van specifieke linguïstische middelen, anderzijds

door het pragmatisch middel van de verrassing. De meest algemene functie van deze selectie en structurering, zo hebben we gezien, is de overdracht van kennis over het menselijke handelen. Maar niet zozeer het handelen in zijn herkenbare vorm (want dit is immers reeds gekend), maar vooral het handelen in zoverre het betrekking heeft op de verrassings-dimensie. De meer specifieke literaire functie die later ter sprake kwam, kan thans met dit verrassingsaspect worden verbonden. De redding vindt in de regel plaats tegen de achtergrond van een complicatie, ongerijmdheid, probleemsituatie, kortom een voor de handelende personen (on)voorzijene moeilijkheid in het nastreven van hun doel(en). Redding is dan de narratieve categorie die de dialectische oplossing van de eerder in het verhaal geïntroduceerde verrassing weergeeft. Naarmate verhalen een meer literair karakter dragen, worden deze beide aspecten - verrassing en redding - in verhouding belangrijker. In de alledaagse (bijvoorbeeld mondeling vertelde) verhalen hoeven deze aspecten niet noodzakelijk een dergelijk groot gewicht te krijgen en kan de verteller volstaan met de basisfunctie, namelijk die van de ervarings-overdracht. De functie die bij meer literair getinte verhalen prominent is kan dan ook worden begrepen als een meer specifieke uitwerking van deze basisfunctie, namelijk de overdracht van kennis omtrent het handelen in zeer bijzondere (verrassings-)situaties. Het resultaat daarvan is niet louter een cognitieve overdracht van kennis of inzicht, maar tevens de toevoeging van een zeer specifieke affectieve belevingsdimensie. De luisteraar/lezer kan, door zo deelgenoot te zijn aan de redding van de hoofdpersonages, zelf spanning open ontladen. De emotionele betrokkenheid die, als gevolg van de herkenbaarheid van het handelingsgegeven hem ten deel valt, laat hem toe het eigen affect-leven te verrijken. Deze ervaring verschaft genoeg en biedt terzelfdertijd de mogelijkheid om inzicht in de eigen psychische krachten te winnen.

Tot zover hebben we de functies van verhalen in hoofdzakelijk psychologische categorieën gevat: de luisteraar/lezer weet het eigen kennissysteem

en het eigen emotionele krachtenveld uit te breiden, c.q. erop te reflecteren. Een dergelijke omschrijving doet echter geen recht aan het wezenlijk sociale karakter van het verhaal. Zoals we eveneens hebben vastgesteld, worden verhalen immers *in* de sociale werkelijkheid verteld. We hebben gezien dat in een aantal literaire werken (*Duizenden-één-Nacht*, *Decamerone*, *Canterbury Tales*) het vertellen zelf één of andere vorm van redding veroorzaakte. Klotz (1982) zag hierin aanleiding om deze redding als een algemene functie voor het vertellen te formuleren. Hoewel een groot aantal (semi-)literaire werken zich ter ondersteuning van deze hypothese aandient, bleef een belangrijk aantal zich desondanks tegen een dergelijke analyse verzetten.

Het betrof onder meer verhalen waarin eerder van de negatie van redding sprake was: de handelende personages ontsnappen juist niet aan de complicerende elementen in de verhaalstructuur, maar gaan eraan ten onder. Zijn deze verhalen daarmee ook in strijd met de genoemde hypothese? En zo ja, welke functie vervullen ze dan wel? De eerlijkheid gebiedt ons toe te geven, dat in dergelijke gevallen de eerder geschetste basisfunctie weliswaar *niet* wordt weersproken (ook via deze verhalen kan een overdracht van ervaringen plaatsvinden), maar de mogelijkheid tot een algemene functie-omschrijving van *literaire* verhalen zou daarmee onhoudbaar zijn geworden.

10. De dynamiek van het vertellen

De betreffende verhalen thematiseren de ondergang van een personage. Dit is de wijze waarop ze *over* de werkelijkheid handelen. Binnen die inhoudelijke afgrenzing bestaat de redding niet. Maar hoe functioneren deze verhalen *in* de werkelijkheid? De toehoorder kan zich, dank zij de herkenbaarheid, tenminste gedeeltelijk met de ten ondergang gedoemde personages identificeren. Hij lijdt samen met het personage. Deze sympathie correspondeert met de eerder vermelde affect-geladenheid van het vertelde verhaal. De toehoorder is daardoor tegelijk mede-

speler en toeschouwer. Op het cruciale moment echter, of beter gezegd, op alle cruciale momenten van het handelingsproces, blijkt het "meespelen" van de toehoorder slechts illusie te zijn: de held gaat ten onder, de toehoorder niet. Anders gezegd: door het vertellen beschikt de toehoorder over de mogelijkheid om plaatsvervangend ervaringen op te doen, maar van de reële ondergang wordt hij zelf *gered*. In het vertellen vindt een amalgaam van authentieke beleving en existentiële distantie plaats. De beleving is authentiek doordat de handelingsfragmenten en -motieven de toehoorder als herkenbaar (levensecht, mogelijk, of zelf ervaren) voorkomen. Tegelijk echter valt de fysieke en psychische pijn van de personages hem niet ten deel. In de handeling van het vertellen wordt de spanning tussen deze twee krachten opgeheven en resulteert het gevoel van redding. De machten waardoor het personage ten onder gaat, zijn door de toehoorder onderkend en ervaren, maar blijken uiteindelijk geen reële kracht op hem te kunnen uitoefenen. Ze zijn slechts binnen de structuur van het verhaal aanwezig. *In* de werkelijkheid van de toehoorder zelf wordt zijn existentie er niet door in gevaar gebracht. Deze vorm van redding verschilt niet wezenlijk van die in *Duizend-en-één-Nacht*, wellicht het meest typische voorbeeld dat men zich in dit verband voorstellen kan. Alleen zijn de rollen omgekeerd: daar was het de verteller die zich door middel van haar verhalen voor de ondergang kon behoeden, hier is het de toehoorder die middels het verhaal van de ondergang wordt gered, een ondergang die reël zou kunnen zijn als hij de ervaringen die hij wil opdoen, in de werkelijkheid zou beleven.

In deze dynamiek van het vertellen ligt mijns inziens de oplossing besloten van het probleem waarvoor een aantal verhalen ons stelde. Dat deze oplossing geen loze Spielerei is waarin een hypothese desnoods met kunst-en-vliegwerk moet worden "gered", is mijn vaste overtuiging. (Waarom zouden we trouwens aan een hypothese willen vasthouden als deze onjuist blijkt te zijn?)

Hier speelt vooral het al vaker genoemde onder-

scheid tussen het verhaal *over* en het verhaal *in* de werkelijkheid een uitermate belangrijke rol. En wel in die zin dat de traditionele wetenschappelijke preoccupatie met de inhoud van verhalen de analytische bewijsvoering bemoeilijkt. De traditionele kenniscategorieën lenen zich nauwelijks om de handeling van het vertellen zelf adequaat te beschrijven en te begrijpen. Door het vrijwel volledig ontbreken van onderzoek naar de empirische activiteit van het vertellen zoals dat in de sociale werkelijkheid plaatsvindt, is de vertelactiviteit een blinde vlek geworden in onze kennis over het verschijnsel "verhaal". Dit gegeven kan in het licht van de hier gevoerde argumentatie niet genoeg worden onderstreept. Onze fixatie, ook in wetenschappelijk opzicht, op het verhaal als object, maakt het bijzonder moeilijk, ons een nauwkeurig beeld te vormen van de wijze waarop het vertellen van verhalen *als activiteit* dient te worden gekarakteriseerd. Nochtans voltrekt zich in deze alledaagse ervaring van de luisteraar/lezer de ware sociale functie van het verhaal.

Niet de wijze waarop het (literaire) verhaal *over* de werkelijkheid handelt, toont ons de diepste functie ervan, al is het thematiseren van die functie daarin niet uitgesloten, zoals we hebben gezien. Het is de wijze waarop het verhaal *in* de werkelijkheid treedt, er zijn bijna magische aantrekkingskracht in uitoefent en de deelnemers met de waaier aan menselijke handelingen en hun motieven confronteert, waaruit de dieperliggende functie van het verhaal naar voren treedt.

Misschien vindt men deze interpretatie van het reddingsmotief nog onvoldoende door feiten gestaafd. Ik wil daarom ter verdere ondersteuning ervan wijzen op de mogelijkheid die deze interpretatie ons geeft om tegelijkertijd een nog resterend netelig probleem op te lossen. Er blijft immers nog de kwestie van de "verklarende" verhalen, waarvan eerder sprake was. Zoals gezegd vinden we in de wijze waarop dit type van verhalen *over* de werkelijkheid handelt vrijwel geen indicatoren van een reddingsmotief. Toch valt het niet moeilijk in te zien hoe deze verhalen, door

de wijze waarop ze *in* de werkelijkheid functioneren, een vorm van redding bewerkstelligen. De redding betreft in dit geval een redding van de onzekerheid, van het niet weten hoe de wereld in elkaar zit. Het bevrijdt de deelnemers aan het vertellen van de angst die een dergelijke onwetendheid, vooral dan met betrekking tot fundamentele vitale of eschatologische processen, oproept en verschaft hun daardoor veiligheid. Het reddingsprincipe bewerkstelligt daardoor grotendeels dezelfde mogelijkheden tot affectbeleving als de eerder besproken verhalen. Tegelijk verschaffen ze het individu cognitieve inzichten met betrekking tot de werkelijkheid. Ze zijn daardoor ook constructief ten aanzien van de metafysica die door de groep gehuldigd wordt: de verhalen bieden een gemeenschappelijk gedeelde verklaringsgrond voor en, daaruit afgeleid, veelal ook een legitimatie van het groepshandelen, waardoor ze de cohesie en de solidariteit in de groep bevorderen. Deze verhalen bevatten overigens niet zelden metafysische verankeringen van handelingsmaximen ("en op de zevende dag rustte God").

Aan het slot van deze uiteenzetting past het nogmaals een beschouwing aan de uitgangspunten van ons onderzoek te wijden. Waarom, zo luidde de vraag, ontwikkelen mensen zo iets als verhalen? Het antwoord dat we in dit artikel hebben gesuggereerd, was tweeledig: als overdracht voor ervaringen en, in het geval van meer specifiek literaire verhaalvormen, het bewerkstelligen van redding, of het psycho-sociale bewustzijn daarvan, bij de deelnemers. De oorzaken en motieven voor deze redding kunnen in verschillende culturen en diverse verhaaltypen verschillend van aard zijn. Bovendien zijn ze nauw verweven met de specifieke situatie van een cultuur en haar geschiedenis. Deze reddingsfunctie is echter niet steeds inhoudelijk aanwijsbaar. Fundamenteel in dit opzicht is de wijze waarop het verhaal *in* de werkelijkheid functioneert. De dominante aandacht voor verhaalinhouden dient, op grond van dit inzicht, als kennistheoretisch ongegrond te worden gemarkeerd. Voor een adequate omschrijving van verhaalfuncties is een kennissociologisch onderzoek van het verhaal

onontbeerlijk. Maar niet alléén van het verhaal. Even belangrijk is de ontwikkeling van een antropologie van het vertellen. Uiteindelijk vormt de activiteit van het vertellen en verteld worden de meest fundamentele werkelijkheid van het verhaal.

Noten

1. Onder een "canon" dient het corpus van traditioneel hoog gewaardeerde literaire teksten te worden verstaan. Een dergelijke canon is aan historische processen onderhevig.
2. Hieruit blijkt dat de eerder genoemde quasi-universaliteit van het verhaal is op te vatten als een produkt van historische ontwikkelingen in een cultuur. Het verhaal dient in dat licht te worden gezien als een specifieke (talige) oplossing voor het probleem van kennisoverdracht voorzover deze betrekking heeft op de menselijke ervaring. In die zin kan het verhaal in kennissociologisch opzicht als een uitermate vruchtbare oplossing voor dit probleem worden getypeerd, getuige de verbreiding ervan in een veelheid van menselijke culturen.
3. Onder het begrip "assertie" verstaan men in de linguïstiek ongeveer wat men in het alledaagse taalgebruik een "mededelende zin" noemt. De "propositie" daarvan is de "inhoud" van de bewering, terwijl het "predikaat" ongeveer samenvalt met dat wat over het onderwerp wordt meegedeeld, dus het werkwoordelijk gedeelte, met de bepalingen en voorwerpen van de zin.
4. Dit aspect van verhalen kadert in de algemeen-literatuurwetenschappelijke theorie over *foregrounding*; ook in deze theorie wordt de functionaliteit van verhalen gethematiseerd. Zie onder meer Van Peer (1986a).

Literatuur

- Benjamin, W. *Illuminationen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp. 1961
- Carter, R. "Why have I started to talk to you like this? Narrative Voices, discourse pragmatics and textual openings", in: Van Peer & Renkema. 1984, pp.95-132
- Chaucer, G. *Troilus and Cressida, and the Canterbury Tales*. Chicago: Encyclopaedia Britannica. 1955

- Danto, A.C. *Analytical Philosophy of History*. Cambridge. 1968
- Ehlich, K. *Erzählen im Alltag*. Frankfurt am Main: Suhrkamp. 1980
- Ehlich, K. "Zum Textbegriff", in: Rothkegel & Sandig. 1984, pp.9-25 (1984a)
- Ehlich, K. *Erzählen in der Schule*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 1984b, pp.126-175
- Gumbrecht, H.U. "Erzählen in der Literatur/Erzählen im Alltag", in: Ehlich. 1980, pp.403-419
- Heath, S.B. "The cross-cultural study of language acquisition", in: *Papers and Reports on Child Language Development*, vol. 24, Department of Linguistics, Stanford University. 1985, pp.1-21
- Hegel, G.W.F. *Vorlesungen über die Ästhetik*. 3 dln. Frankfurt am Main: Suhrkamp.(1835) 1970
- Hegel, G.W.F. *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*. Stuttgart: Reclam.(1840) 1970
- Kloos, P. *Antropologie als wetenschap*. Muiderberg: Coutinho. 1984
- Klotz, V. "Erzählen als Enttöten - Vorläufige Notizen zu zyklischem, instrumentalem und praktischem Erzählen", in: E.Lämmert (ed.), *Erzählforschung*. Stuttgart: Metzler. 1982, pp.319-334
- Labov W. & Waletzky, J. "Narrative analysis: oral versions of personal experience", in: H.MacNeish (ed.), *Essays on the verbal and visual art; proceedings of the 1966 Annual Spring Meeting of the American Ethnological Society*. Seattle: University of Washington Press. 1967, pp.12-44
- Malinowski, B. *A scientific theory of culture*. Chapel Hill: University of North Carolina Press. 1944
- Peer, W. van "Toward a pragmatic theory of connexity", in: Sözer. 1985, pp.363-380
- Peer, W. van *Psychology and Stylistics: Investigations of Foregrounding*. London: Croom Helm. 1986a
- Peer, W. van "How to do things with texts", in: M.H.Short (ed.), *Reading, Analysing and Teaching Literature*. London: Longman (in press). 1986b
- Peer, W. van & Renkema, J. (eds.) *Pragmatics and Stylistics*. Amersfoort: Acco
- Peckham, M. *Man's rage for chaos. Biology, Behavior, and the arts*. New York: Schocken Books. 1965
- Plessner, H. *Hoe de mens bestaan kan. Inleiding in de wijsgerige antropologie*. Alphen a.d. Rijn: Samsom. 1978
- Quasthoff, U. *Erzählen in Gesprächen. Linguistische Untersuchungen zu Strukturen und Funktionen am Beispiel einer Kommunikationsform des Alltags*. Tübingen: Narr. 1980

- Rothkegel A. & Sandig, B. (eds.) *Text - Textsorten - Semantik*. Hamburg: Buske Verlag. 1984
- Schulze L. & Wetzels, W. (eds.) *Literature and History*. Lanham. 1983
- Sözer, E. (ed.) *Text connexity, text coherence. Aspects, Methods, Results*. Hamburg: Buske Verlag. 1985
- White, M. *Foundations of historical knowledge*. New York. 1965
- Zima, P. *Pour une sociologie du texte littéraire*. Paris: Union Générale d'Editions. 1978